

УДК 378.1:37

МЕТОДИ І ЗАСОБИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ДО РОЗРОБКИ ТА ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

© Бєляєв С.Б.

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

Інформація про автора:

Бєляєв Сергій Борисович: ORCID: 0000-0003-1272-2038; belyaev_12@rambler.ru; кандидат педагогічних наук; професор кафедри педагогіки і психології; Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради; провулок Руставелі 7, м. Харків, 61001, Україна.

Забезпечення високої якості професійної підготовки майбутнього вчителя є одним із актуальних завдань сучасної вищої освіти. На основі аналізу змісту поняття професійної підготовки до розробки та використання педагогічних технологій, методологічних підходів, на які спирається проведене наукове дослідження, було акцентовано увагу на необхідності організації самостійної навчальної діяльності. У зв'язку із цим конкретизовано методи і засоби професійної підготовки до розробки та використання педагогічних технологій.

Ключові слова: професійна педагогічна підготовка, педагогічні технології, самостійна робота студента, методи професійної підготовки, засоби професійної підготовки, системний підхід, діяльнісний підхід, технологічний підхід.

Бєляев С.Б. «Методы и средства профессиональной подготовки к разработке и использованию педагогических технологий»

Обеспечение высокого качества профессиональной подготовки будущего учителя является одной из актуальных задач современного высшего образования. На основе анализа содержания понятия профессиональной подготовки к разработке и использованию педагогических технологий, методологических подходов, на которых опирается проведенное научное исследование, внимание было акцентировано на необходимости организации самостоятельной учебной деятельности. Это стало основанием для конкретизации методов и средств профессиональной подготовки к разработке и использованию педагогических технологий.

Ключевые слова: профессиональная педагогическая подготовка, педагогические технологии, самостоятельная работа студента, методы профессиональной подготовки, средства профессиональной подготовки, системный подход, деятельностный подход, технологический подход.

S. Belyaev «Methods and Means of Training to the Development and Use of Educational Technologies»

The author proves that ensuring the highest quality of professional preparation of future teachers is one of the topical problems of modern higher education. Attention was focused on the need for an independent educational activity on the basis of content analysis of the concept of vocational training in the development and use of educational technologies, methodological approaches, which relies conducted scientific research. This became the basis for the specification of methods and means of training to the development and use of educational technologies.

Keywords: professional training for teachers, educational technology, independent work of students, methods of professional training, tools of training, systematic approach, activity approach, process approach.

Постановка проблеми. Забезпечення належного рівня професійної підготовки випускника вищого педагогічного навчального закладу є актуальним завданням, яке постійно уточнюється у відповідності до вимог сьогодення. На сучасному етапі розвитку

національної системи освіти посилюється тенденція до впровадження педагогічних технологій для розв'язання традиційних і нових завдань, що мають бути розв'язані вчителем у безпосередній професійній діяльності. У зв'язку із цим питання визначення адекватного комплексу методів і засобів професійної підготовки до розробки та використання педагогічних технологій у процесі навчання у вищому навчальному закладі набувають першочергового значення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі аспекти професійної підготовки в умовах вищого педагогічного навчального закладу, які розкриті в роботах С. І. Архангельського, С. У. Гончаренка, В. І. Гриньової, І. А. Зязюна, М. Б. Євтуха, Н. Г. Нічкало, О. М. Пехоти, В. О. Сластьоніна, В. М. Чайки, вказують на необхідність створення цілісної системи формування фахівця, яка б містила основні ланки пізнавального циклу, компоненти теорії навчання, що забезпечують системний аналіз від постановки і прийняття цілей, до їх реалізації й оцінки результатів.

Проблематики забезпечення формування достатніх знань для використання у власному педагогічному досвіді сучасних педагогічних технологій торкається у своєму дослідженні Л. О. Лісіна [1, 5, 6], яка розкриває питання підготовки вчителів до використання освітніх технологій у системі післядипломної освіти. У той же час залишається відкритим питання професійної підготовки до розробки та використання педагогічних технологій в умовах навчання у вищому навчальному закладі.

Постановка завдання. Метою статті є визначення методів і засобів забезпечення професійної підготовки майбутніх учителів до розробки та використання педагогічних технологій в умовах навчання у вищому педагогічному навчальному закладі.

Виклад основного матеріалу. У контексті нашого дослідження результатами спеціально організованої педагогічної взаємодії у межах системи вищої педагогічної освіти виділяється професійна підготовка до розробки і використання педагогічних технологій, що вказує на специфічні ознаки зазначеного результату і потребує адекватних педагогічних рішень, а її особливості і зміст визначають специфічні ознаки навчальної діяльності, управління якою має соціально-детермінований, системний, цілеспрямований характер, що є підставою для спеціального добору методів і засобів професійної підготовки, виходячи із характеру прогнозованих умінь.

Тотожну позицію висловлюють О. А. Дубасенюк, Т. В. Семенюк, О. Є. Антонова [3], які вважають, що у процесі підготовки майбутнього педагога до роботи важливу роль відіграє професійна умілість, що формується під час вивчення педагогічних дисциплін і реалізується через систему специфічних професійних умінь. Розкриття суті поняття професійної умілості фактично призведе до створення моделі умінь, кожне з яких є результатом залучення у спеціально визначені види діяльності із використанням оптимального комплексу методів і засобів управління навчальною діяльністю студента.

Із позиції вимог до виконання професійних обов'язків І. М. Дичківська виділяє групу «педагогів-майстрів, які швидко сприймають і досконало використовують як традиційні, так і нові підходи та методи» [2, с. 28]. Загальна характеристика зазначеної групи педагогів вказує на тотожність характеру їхньої педагогічної діяльності і визначеного у змісті професійної підготовки до розробки та використання педагогічних технологій комплексу професійних педагогічних умінь, які, на наш погляд, слід поділяти на загальнопедагогічні і спеціальні.

До загальнопедагогічних нами було віднесено: гностичні (вміння аналізувати різні педагогічні концепції, педагогічні ситуації, індивідуальні і вікові особливості різних вікових категорій учнів, процес і результати своєї професійної діяльності), проектувальні (вміння формувати цілі, завдання професійної діяльності, прогнозувати перспективні результати, моделювати зміст, форми та методи педагогічної діяльності в можливих педагогічних ситуаціях, моделі поведінки учнів та способи коригувального впливу на них), конструктивні (вміння реалізовувати поставлені завдання, добирати продуктивні форми, методи і прийоми під час роботи з різними категоріями учнів, планувати шляхи вдосконалення власної педагогічної діяльності), комунікативні (вміння встановлювати

доброзичливі стосунки, проявляти делікатність, толерантність), організаторські (вміння приймати оптимальні рішення, що сприятимуть власному особистісному розвитку та розвитку вихованців, формуванню учнівського колективу), оцінні (вміння оцінювати результати власної роботи і контролювати на цій основі свою діяльність, психічних стан, поведінку), прикладні (вміння, що характеризують здатність займатись різними видами діяльності, що опосередковано мають відношення до педагогічної діяльності).

До групи спеціальних умінь ми відносимо: аналітичні (уміння здійснювати аспектний аналіз сучасних наукових теорій включаючи суміжні галузі науки з метою визначення перспективних напрямків еволюційних процесів у педагогіці щодо пошуку ефективних шляхів вирішення традиційних педагогічних задач, прогнозування виникнення нових педагогічних задач на основі аналізу сучасних тенденцій розвитку соціуму, оцінювати перспективні можливості користування традиційними методами педагогічного впливу і визначення на цій основі доцільності у пошуку нових), дослідницькі (уміння проводити власні теоретичні і практичні дослідження щодо можливості запозичення і впровадження нових освітніх технологій або окремих проникаючих елементів освітніх технологій з метою вирішення актуальних педагогічних задач, здійснювати незалежну експертну оцінку нових підходів, прийомів, педагогічних технологій), винахідницькі (уміння на основі відомих підходів утворювати модернізовані методи, засоби, прийоми, технології навчання та виховання), конструкторські (уміння, що пов'язані з педагогічним моделюванням, результатом якого є створення нових освітніх технологій).

Перелічені загально-педагогічні вміння та спеціальні, що обумовлені конкретизованими вимогами до впровадження технологічного підходу в освіті, за своїм характером прямо вказують на принцип саморозвитку, активності і самостійності в навчанні. Враховуючи надбання діяльнісного підходу в освіті, ми дійшли висновку, що навчальна діяльність студента має бути самостійною, а методи і засоби забезпечення професійної підготовки – передбачати повний спектр завдань для самостійної навчальної діяльності. У даному контексті ми спирались на наукові підходи до вивчення людини з позиції її унікальності, відкритості до неперервного саморозвитку, самореалізації (М. М. Бахтін, Н. Бубер, А. Маслоу, А. Печчеї, К. Роджерс, В. С. Солов'єв, Е. Тоффлер, М. Хайдеггер), положення теорії самоосвітньої діяльності (В. І. Андреев, Д. Б. Богоявленська, Т. Г. Браже, К. Я. Вазіна, С. Г. Вершловський, Е. Ф. Зеєр, В. П. Зінченко, Н. В. Кузьміна, І. Я. Лернер, В. Я. Ляудіс, А. К. Маркова, О. М. Матюшкін, С. Л. Рубінштейн, М. М. Скаткін, І. Ф. Харламов, В. Д. Шадріков, В. С. Шубінський), визначення стратегії створення особистої траєкторії життя (В. В. Зеньковський, М. С. Каган, А. С. Макаренко, В. О. Сухомлинський).

Самостійну навчальну діяльність традиційно розглядають «як одну із форм навчання, при якій студент без допомоги викладача оволодіває навчальним матеріалом як у процесі аудиторних, так і позааудиторних занять: вона сприяє розвитку таких якостей, як самоорганізація і самоконтроль, розвитку мислення, творчому підходу до питань, що вирішуються, самостійному пошуку і запам'ятовуванню інформації, що значно підвищує ефективність навчання» [4, с. 12]).

Організація самостійної роботи є важливою умовою створення цілісної системи підготовки висококваліфікованих працівників і визнається зовнішньою умовою розвитку самостійності. У нашому дослідженні вона розглядається з позиції очікуваних результатів: уміння планувати свою діяльність (визначати цілі та шляхи їх досягнення); уміння об'єднувати свої ресурси та спрямовувати їх на досягнення поставлених завдань; уміння керувати своєю діяльністю, що передбачає наявність умінь самоконтролю і корекції своєї діяльності у процесі безпосереднього виконання поставлених завдань. Зазначений комплекс умінь формується під час виконання різних видів самостійних робіт. Слід відзначити, що у вищій школі самостійна робота стає основним інструментом професійного зростання та самовдосконалення особистості, а у зв'язку із необхідністю забезпечення професійної підготовки до розробки та використання педагогічних технологій її актуальність істотно зростає. Вона стає необхідною умовою для формування системи теоретично-

методологічних знань та практичних умінь свідомо використовувати теоретичні знання, оскільки полем їх використання стає весь спектр нетипових педагогічних ситуацій у розрізі традиційних завдань педагогічної діяльності та система нових задач, що потребують нових педагогічних підходів.

Специфічний характер змісту освіти також вказує на необхідність забезпечення активності і самостійності у здобутті фахової підготовки, оскільки вивчення сукупності теоретико-методологічних підвалин організації навчального процесу з позиції врахування закономірностей його функціонування, що розкриті в положеннях системного підходу і радикально відрізняються від традиційних суб'єктно-діяльнісних наукових теорій, діяльнісного і технологічного підходів, потребують детального самостійного опрацювання. На це вказують кілька принципових моментів.

По-перше, складність наукової теорії потребує забезпечення реалізації принципу індивідуалізації навчання, оскільки повноцінне її усвідомлення потребує в кожному окремому випадку індивідуального бюджету часу, рівня складності викладу основних положень.

По-друге, знання теорії методологічних підходів мають цінність у світлі можливості їх продуктивного використання для пояснення функціонування цілісної педагогічної системи, що створює підґрунтя для побудування пояснення еволюційним процесам наукових теорій, які знаходили практичне застосування у вигляді різного роду інновацій. У зв'язку із виникненням нових можливостей для аналізу та пояснення традиційно незрозумілих причинно-наслідкових зв'язків у функціонуванні педагогічної системи, що з'являються із появою системного й технологічного підходів, знання нової методології мають бути продуктом самостійної навчальної діяльності.

По-третє, знання теорії та історії розвитку технологічного підходу в освіті розкриває загальну ідеологію розробки і впровадження сучасних педагогічних технологій, забезпечує формування уявлень про потенційні можливості інноваційної педагогічної діяльності, яку можна об'єднати знаннями теорії технологічного підходу в освіті й уміннями на рівні аналітико-синтетичної діяльності. Здатність до самостійного пояснення особливостей виникнення, удосконалення та модернізації освітніх технологій у ретроспективному огляді, а також окреслення перспективних напрямів розвитку освітніх технологій формує інноваційну складову у світогляді майбутнього вчителя, поширює його уявлення за межі чітко окреслених прикладів педагогічних технологій.

З позиції системного підходу ефективність функціонування педагогічної системи також обумовлюється самостійністю в управлінні суб'єктом власною навчальною діяльністю і прогнозуванні перспектив особистісного зростання. Налагоджена в умовах організації навчання у вищому педагогічному навчальному закладі система самостійних робіт має створити достатню базу для забезпечення неперервного контролю суб'єктом стану власної системи методичних прийомів щодо розробки і впровадження педагогічних технологій і в такий спосіб реалізує вимоги Міждержавного стандарту системи менеджменту якості «Вимоги (ISO 9001:2008, IDT) Quality management systems. Requirements ГОСТ ISO 9001:2011» [7] щодо забезпечення досягнення запланованих результатів одночасно із неперервністю керівництва цим процесом, постійного підвищення якості на основі оцінки фактичних показників діяльності і їх відповідності запланованим результатам.

Для випускника вищого педагогічного навчального закладу фактичний стан його професійної підготовки до розробки та використання педагогічних технологій не залишиться незмінним на тривалий час, оскільки процедура її формування передбачає самоорганізацію суб'єктом контролю та корекції даного утворення, а тому в перспективі, на основі об'єктивної оцінки відбуватиметься коригування (оновлення) комплексу теоретичних знань та методичних прийомів тиражування, оновлення, модернізації чи продукування освітніх технологій.

Комплекс методів, що забезпечують професійну підготовку до розробки та використання педагогічних технологій складають: аналіз передового педагогічного досвіду

із критичною оцінкою складових, які обумовили високу результативність підходу із визначенням сучасних наукових теорій, що пояснюють зазначене явище; аналіз нормативних документів, що регулюють вибір методів та прийомів реалізації освітнього процесу; аналіз умов оригінальних використання відомих педагогічних технологій; пошуково-аналітична діяльність щодо реконструювання освітніх технологій із метою налаштування на роботу в національній системі освіти; пошук науково-методичного підґрунтя для впровадження нових педагогічних технологій у змінених чи нових умовах відносно оригінального прототипу.

Засобами виступають: предметне поле методологічних підходів, що стали основою нашого наукового дослідження (системний, діяльнісний, технологічний); спектр педагогічних технологій, що активно впроваджуються в національній системі освіти; самостійна навчальна діяльність студентів у ході накопичення системи знань та вмій у контексті реалізації системи професійної підготовки до розробки та використання педагогічних технологій

Висновки. Положення системного, діялісного й технологічного підходів стали достатньою базою для визначення самостійної роботи майбутнього вчителя обов'язковою умовою оволодіння ним системою знань та вмій, що утворюють зміст поняття професійної підготовки до розробки та використання педагогічних технологій. Методи реалізації професійної підготовки об'єднані загальними ознаками: активність і самостійність навчальної діяльності; критичність у сприйнятті інформації; пошуково-перетворювальний характер навчальних дій, що виключає набуття стандартизованих методичних прийомів; перманентність оцінних та коригувальних дій щодо стану індивідуального комплексу знань та умій. Засоби професійної підготовки обумовлені специфікою її змісту, самостійним характером навчальної діяльності тощо.

Список використаних джерел

1. Лісіна Л. О. Системний підхід до вдосконалення процесу технологічної підготовки вчителя [Електронний ресурс] / Л. О. Лісіна // Наукові записки КДПУ. Сер. Пед. науки. – Кіровоград, 2012. – Вип. 109. – С. 96–104. – Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/nz_p/2012_109/statti/13.pdf.
2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. / І. М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с. – (Альма-матер).
3. Дубасенюк О. А. Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності [Електронний ресурс] : монографія / О. А. Дубасенюк, Т. В. Семенюк, О. Є. Антонова – Житомир: Житомир. держ. пед. ун-т, 2003. – 193 с. – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/8387/1/Антонова%20Професійна%20підготовка.pdf>.
4. Жерновникова О. А. Дидактичні умови стимулювання самостійної навчальної діяльності студентів медичного коледжу: дис. ... канд. пед. наук зі спец. 13.00.09 – теорія навчання / О. А. Жерновникова. – Харків 2009. – 219 с.
5. Лісіна Л. О. Теоретичні та методичні засади підготовки вчителів до конструювання навчальних технологій у процесі післядипломної педагогічної освіти : автореф. дис. ... доктора пед. наук: 13.00.04 - теорія і методика професійної освіти / Лариса Олександрівна Лісіна ; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. – К., 2012. – 39 с.
6. Лісіна Л. О. Теоретичні та методичні засади підготовки вчителів до конструювання навчальних технологій у процесі післядипломної педагогічної освіти : дис. ... доктора пед. наук: 13.00.04 - теорія і методика професійної освіти / Лариса Олександрівна Лісіна. – Запоріжжя, 2012. – 547 с.
7. Межгосударственный стандарт системы менеджмента качества. Требования (ISO 9001:2008, IDT) Quality management systems. Requirements ГОСТ ISO 9001:201 – [Электронный ресурс]. – Режим доступу http://www.testexpert.ru/uploadedfiles/File/GOST_ISO_9001-2011_RUS.pdf

References

1. Lisina, LO 2012, 'Systemnyi pidkhyd do vdoskonalennia protsesu tekhnolohichnoi pidhotovky vchytelia', *Naukovi zapysky Kirovogradskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Ser. Pedahohichni nauki*. no. 109. – pp. 96–10, <http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/nz_p/2012_109/statti/13.pdf>.
2. Dychkivska, IM 2004, *Innovatsiini pedahohichni tekhnolohii*, Akademvydav, Kyiv.

Dubaseniuk, OA, Semeniuk, TV & Antonova, OI 2003, *Profesiina pidhotovka maibutnoho vchytelia do pedahohichnoi diialnosti*, Zhytomyrskii derzhavnyi pedahohichnyi universytet, Zhytomyr, <<http://eprints.zu.edu.ua/8387/1/Антонова%20Професійна%20підготовка.pdf>>.

4. Zhernovnykova, OA 2009, *Dydaktychni umovy stymuliuvannya samostiinoi navchalnoi diialnosti studentiv medychnoho koledzhu*, Kand. ped. n. thesis, Kharkivskiy Natsionalnyi Pedahohichnyi Universitet imeni H. S. Skovorody, Kharkiv.

5. Lisina, LO 2012, *Teoretychni ta metodychni zasady pidhotovky vchyteliv do konstruiuvannya navchalnykh tekhnolohii u protsesi pislidyplomnoi pedahohichnoi osvity*, Dokt. ped. n. abstract, Natsionalnyi universytet bioresursiv i pryrodokorystuvannya Ukrainy, Kyiv.

Lisina, LO 2012, *Teoretychni ta metodychni zasady pidhotovky vchyteliv do konstruiuvannya navchalnykh tekhnolohii u protsesi pislidyplomnoi pedahohichnoi osvity*, Dokt. ped. n. thesis, Zaporizhzhia.

International Organization for Standardization 2011, *Mezhhosudarstvennyi standart systemy menedzhmenta kachestva. Trebovaniya*, (ISO 9001:2008, IDT), [Quality management systems. Requirements], GOST ISO 9001:2011 <http://www.testexpert.ru/uploadedfiles/File/GOST_ISO_9001-2011_RUS.pdf>.

Стаття надійшла до редакції 5.12.2014р.